

آیت الله جوادی آملی و تفسیر تسنیم

تألیف: دکتر مهدی احمدی (عضو هیأت هلمی دانشگاه شیراز)

ناشر: خانه کتاب

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: مرداد ۱۳۹۱

محل چاپ: تهران

درباره کتاب (پیشگفتار مؤلف):

آیت الله جوادی آملی، فیلسوف، عارف، فقیه و مفسر معاصر است و در زمینه های یاد شده، یک یا چند اثر دارد. نگارنده ی این نوشتار در این اثر به آثار تفسیری او به ویژه تفسیر ترتیبی وی با عنوان تسنیم پرداخته است.

آیت الله جوادی در تفسیر قرآن دو دسته اثر دارد که انجام و تدوین آنها به پایان نرسیده است. تفسیر ترتیبی با نام تسنیم در هجده مجلد و تفسیر موضوعی با بیش از ده موضوع در هفده مجلد به چاپ رسیده است. این تفاسیر در دوره های از تاریخ سیاسی ایران به بار نشست است که ایران، نظامی با عنوان جمهوری اسلامی را تجربه می کند. همچنین دوره ای که اندیشه ی دینی اسلامی با مسائل فکری و گاه بنیادی تازه ای مواجه است. مسائلی که دستکم با این شکل و فرم پیش از این مطرح نبوده است. پلورالیزم، هرمنوتیک، حکومت اسلامی در قالب نظام ولایت فقیه، نسبت آزادی و دین، انتظار بشر از دین، علم و دین و دیگر مسائل.

آیت الله جوادی در چنین فضای فکری، دینی و سیاسی با دانش هایی که اندوخته بود، به تفسیر قرآن پرداخته است. تفسیر تسنیم و نیز تفاسیر موضوعی یاد شده، به جهت برخورداری مفسر از ویژگی های، می تواند در شمار تفاسیر راهگشا و منابع قابل اعتماد برای شناخت آموزه های قرآنی و دینی نقش ایفا نماید.

شیوه ی تفسیری در این تفاسیر، تدبر در خود قرآن و به قولی قرآن به قرآن است. این چیزی است که مفسر درباره ی آن از جهات مختلف بحث کرده و به باور خود، آن را بر کرسی اثبات نشانده است. با این شیوه، معنا و منظور آیات شناخته می شود. با این وجود، این تفسیر در شناخت آموزه های

اسلامی می تواند یک منبع ارزشمند باشد. چه، به قول مفسر، شناخت معنا و منظور آیات مساوی با شناخت آموزه های دینی نیست. قرآن یکی از این منابع و مهمترین آنهاست.

تسنیم را می توان در شمار تفاسیر جامع قلمداد نمود. جامع است از جهت پردازش به موضوعات مختلف دینی مانند فقه، کلام، اخلاق، اجتماع، اقتصاد، فرهنگ و... از این رو، تفسیری فقهی، کلامی، اخلاقی و تربیتی و اجتماعی است. جامع است، از جهت مستندات اعم از منابع، ابزارها و مراحل تفسیر. منابع اصلی آن، قرآن، سنت و عقل برهانی است و ابزارهای آن، ادب و لغت، اقوال مفسران، فلاسفه و عرفا، اقوال علمی، گزارش های تاریخی و روایات شأن نزول است.

تفسیر تسنیم با عطف به جهات یاد شده تفسیری اجتهادی است. مفسر با تکیه بر عقل مصباحی و به کمک دیگر ابزارها با استناد به منابع یاد شده به کشف معنا و مدلول آیات و شناخت آموزه های دینی می پردازد.

تفسیر تسنیم افزون بر توجه به دیدگاه ها و اقوال جدید در مباحث تفسیری و دینی به ویژه تفسیر المیزان و المنار، مسائل جدید کلامی و دینی ممتازی دارد. بسط و گسترده مباحث تفسیری استفاده های کلامی، فقهی، اجتماعی، عرفانی دیگر ویژگی آن است. از آن جا که مفسر، بیش و پیش از آن که به تفسیر اهتمام داشته باشد، به فلسفه و عرفان اهتمام داشته است، این تفسیر بیش از هر دانش دیگری رنگ و بوی فلسفی و عرفانی دارد. این هم می تواند امتیاز این تفسیر به شمار آید و هم عیب و نقص برای آن. حُسن آن از این جهت است که عقل و دل، دو راه شناخت و تشخیص در نگاه آموزه های دینی و به ویژه قرآنی است. مقاصد قرآن آنگاه درست کشف می شود که مفسر این دو بال را در اختیار داشته باشد. هم مهذب و وارسته باشد و هم از عقل برهانی در اندازه ی لازم برخوردار باشد. می تواند عیب

باشد آنگاه که تفسیر قرآن جولان گاه براهین و اصطلاحات فلسفی و آموزه ها و دیدگاه ها و اصطلاحات عرفانی شود. تفسیر تسنیم از هر دو برخوردار است. بر این اساس، این تفسیر برای عموم و حتی قشر متوسط و تحصیل کردگان غیر فلسفه و عرفان، نیازمند تفسیر دیگر است. عیب دیگر این تفسیر تکرار مباحث است که گویا میزان آن به موازات پیشرفت تفسیر کاهش پیدا کرده است. این تکرار بیشتر از آن جهت به این تفسیر ورود پیدا کرده که آن در اصل صورت شفاهی و گفتاری داشته است. گروه تحقیق و تنظیم اگر چه تلاش کرده اند معیارهای نوشتاری را رعایت نمایند، به طور کامل توفیق نیافته اند. این بدان جهت است که گاه تصرف در صورت گفتاری زیبایی و عمق مطلب را تا اندازه‌های تحت تأثیر قرار می داده است.

قلم کتاب، روان، گویا و ساده نیست. این نیز به جهت سعی در انطباق صورت نوشتاری با گفتاری است. بیان آیت الله جوادی بیانی عمیق و پوشیده در الفاظ و اصطلاحات و عبارت ملهم از دانش‌هایی است که اندوخته است. بنابراین، برای آن که این تفسیر بیشتر مفید افتد و همه بتوانند کم و بیش از آن بهرمنند شوند، لازم و مناسب است زبان آن نیز در سطح فهم مخاطبان تنظیم گردد.

نیز قلم کتاب، کم و بیش مسجع و آهنگین است. مفسر با ذوق و استعداد شخصی و با آشنایی خوبی که به آرایه ها و ساختار زبان عربی و فارسی دارد، در سطح واژگان به خلق و ساخت واژه می پردازد و جملات را در یک ساختار آهنگین و مسجع بیان می کند.

این تفسیر جولان گاه نقد اندیشه ها و آرا است، چنان که می تواند منبع یادگیری نقد منصفانه و مؤدبانه نیز باشد. مفسر به نقل آرا و دیدگاه ها بسنده نکرده که با نگاه اجتهادی به سراغ آنها رفته است. هیچ قولی را از هر کسی بدون دلیل نپذیرفته یا رد نکرده است. وی در این ارتباط اقوال تفسیری به ویژه

اقوال مفسران معروف مانند زمخشری، فخر رازی، آلوسی، و نویسندگان المنار علامه طباطبایی را ذکر و نقد کرده است. نیز اقوال برخی فلاسفه و عرفا به ویژه ابن عربی را آورده است.

تسنیم از جهت دانش های قرآنی نیز ارزشمند است. مفسر به مناسبت به بیشتر دانش های قرآنی پرداخته است. سوره های مکی و مدنی، تناسب آیات، شأن نزول، تحریف ناپذیری قرآن، نسخ قرآن و... برخی از این دانش هاست که پردازش شده اند.

بحث از «فضا» و «جوّ نزول» امتیاز دیگری برای این تفسیر شناخته می شود. این بحث با عنوان فضای نزول در پیشگفتار هر سوره کم و بیش آمده است. ساختار تفسیر ویژگی دیگر آن است. در این تفسیر بسان دیگر تفاسیر، برخی مباحث مربوط به قرآن که به دانش های قرآنی معروف است، در پیشگفتار بلند مفسر آمده است. ساختار تفسیر شامل پیشگفتار هر سوره، گزیده ی تفسیر آیه، تفسیر آیه، لطایف و اشارات و بحث روایی است. گویا این همان ساختار المیزان است که با شکل روشن تر و دارای عنوان در این تفسیر تکرار شده است.

تفسیر جداگانه ی هر آیه که اکثر آیات را شامل می شود، از ویژگی های آن است.

تفسیر تسنیم از جهت فقه الحدیث و شناخت راه های سازش و جمع میان روایات متخالف نیز منبعی ارزشمند است. چنان که یک منبع ارزشمند برای تفسیر روایی است. مفسر روایاتی را که به گونه ای به آیات ارتباط داشته اند، یک جا ذکر کرده است. این روایات گاه روایات شأن نزولند و نیز روایات تفسیری و تأویلی و تطبیق. به هر روی جامعیت، گستردگی مباحث و بحث های علمی و استدلالی ویژگی های این تفسیر است.

نگارنده در این نوشتار به معرفی این تفسیر پرداخته است. در این پردازش که در شش فصل سامان

یافته است، شرح حال مفسر، آثار قرآنی مفسر، ساختار تفسیر تسنیم، مبانی تفسیر تسنیم، مستندات تفسیر تسنیم و دانش های قرآنی در تفسیر تسیم آمده است. در بیان مطلب تلاش شده زبان نوشتار ساده و در سطح فهم عموم باشد. با این وجود در مواردی که زیاد نیست، شاید این گونه پیموده نشده باشد.